

Lou Keune

Ivania Brooks Torres

1973-2006

**Hoe het neoliberalisme een Nicaraguaanse
moeder de prostitutie in hielp**

Platform DSE

Inhoud

1 Afscheid	5
2 Ontmoeting	9
Openhartig	11
Prostituee	11
3 Bluefields – Managua – Matagalpa – Diriamba – Managua	13
Migranten	13
Samenwonen	16
Uit elkaar	18
4 Ivánias kinderjaren	20
Dynamische omgeving	20
Naar school	21
Normale jeugd	24
5 Moeder	26
Tienermoeder	28
Warm gezinnetje	31
Armoede	34
Burenruzie	38
Overval	41
6 Werk	43
Startpositie	43
Inkomsten	44
Prostitutie	45
7 Ziek	48
Myopie	48
Nierziekte	49
Doodsoorzaak	50
Sterven	51

8 Ivánias kinderen	54
Hecht stel	54
Hay que seguir adelante	57
Inkomsten	60
Wonen nú	62
Buurt	63
Afscheid?	64

Het neoliberalisme in Nicaragua

I Sandinisme	10
II Contra-oorlog	15
III Neoliberale economie	19
IV Maquiladoras	22
V Vrijhandel	25
VI Protesten	27
VII Neoliberalisme in Nicaragua	30
VIII Sociale verbeteringen	33
IX Overlevingseconomie	35
X Werkloosheid eind jaren negentig	37
XI Armoede in 2001	40
XII Ecologische voetafdruk	42
XIII Armoede en ongelijkheid nú	53
XIV Armoede belemmering voor jongeren	56
XV Werk voor jongeren	59
 Bijlagen	 66
Dynamische omgeving	66
Naar school	67
Normale jeugd	68

1 Afscheid

Als een lopend vuur ging het door de buurt: “Ivania is gestorven”. Natuurlijk, iedereen wist dat het heel slecht met haar ging. Zij was de laatste maanden zo ziek, uitgemergeld, verloor steeds weer haar bewustzijn, at niet meer, dronk niet meer, wat kun je anders verwachten. Iedereen had ook gezien hoe oudste zoon Dorlan, oudste dochter Bielka en buurvrouw Julia met haar in een taxi naar het Alemán-ziekenhuis in Managua gingen. Iedereen had het slechte nieuws wel verwacht. Maar als het daar is komt het toch als een schok.

De meisjes Margina en Samantha waren ook thuis toen Ivania werd weggebracht. Zij gingen niet mee, waren nog zo jong, negen en twee jaar. Een goede vriendin van Ivania, Isaura, bleef thuis op hen passen. Anderen zorgden ervoor dat Pedro werd gewaarschuwd. Hij was twaalf jaar oud, maar toch al kostwinner van het gezin. Hij was aan het werk ergens aan de weg naar Massaya. Zijn baas bracht hem meteen naar huis.

Bielka en Dorlan waren de hele nacht en dag in het ziekenhuis geweest, tot het einde, tot Ivania stierf. Zij waren zestien en dertien jaar oud, en flink van slag, hoe kan dat ook anders? In al die maanden dat Ivania ziek was, hadden zij het huishouden draaiende gehouden. Dorlan vooral, maar ook Bielka, hadden haar tot het laatst toe verzorgd, gewassen, op de WC geholpen, verschoond en gevoed. Dorlan was nu het hoofd van het gezin geworden en moest alle belangrijke beslissingen nemen, ook dat het niet meer anders kon, dat Ivania naar het ziekenhuis moest.

Oma Victoria, de moeder van Ivania, was ook gewaarschuwd. Zij woonde al zo'n twee jaar in een andere wijk van Managua waar zij haar eigen huisje had. Eerst ging zij naar het ziekenhuis, naar Ivania. Daarna kwam zij naar huis om voor de kinderen te zorgen. Stiefvader

Teodoro was ook gewaarschuwd. Hij woonde al een tijdje niet meer bij de kinderen, het ging helemaal niet goed tussen hem en Victoria. Hij was drie jaar eerder weer in zijn geboortedorp Diriamba gaan wonen. Hij was niet de vader van Ivania maar zag haar als zijn dochter, Ivania noemde hem “Papá”. Hij had vierentwintig jaar met Victoria en Ivania samengewoond, wat wil je?

Teodoro bleef zich verantwoordelijk voelen voor de kinderen en was al vroeg op die dag naar het ziekenhuis gekomen, Dorlan had hem gebeld. De artsen namen hem in vertrouwen over de toestand en vooruitzichten van Ivania. Die waren slecht, eigenlijk was Ivania toen Teodoro in het ziekenhuis aankwam al hersendood. Teodoro kon dat niet geloven, protesteerde heftig want hij zag nog bewegingen op de monitor bij Ivania's bed. Maar de artsen wisten hem geleidelijk aan duidelijk te maken dat het lichaam van Ivania kunstmatig in leven werd gehouden. Als hij en de kinderen het beslist wilden konden de artsen Ivania overbrengen naar een ander ziekenhuis, het *hospital* Manolo Morales, met nog betere voorzieningen. Maar eigenlijk had dat geen zin, waarom de lijdensweg verlengen? Zo was die dag het leven langzaam maar zeker uit het lichaam van Ivania getrokken.

Intussen waren ook andere familieleden van Ivania in het ziekenhuis aangekomen, van oma Victoria's kant. Die laatste maanden en jaren hadden zij niet veel van zich laten horen. Maar nu waren zij er. Een tante werkte in dit ziekenhuis, dat maakte dat zij gemakkelijker bij Ivania mochten. Ook buurvrouw Julia kwam langs. Julia was van kinds af aan bevriend met Ivania en had de kinderen geholpen bij haar verzorging. Zij hield een oogje in het zeil. Zij had Dorlan en Bielka ook geholpen om Ivania naar het ziekenhuis te brengen en was erbij toen ze stierf.

Laat in de avond kwamen Dorlan en Bielka weer thuis. Oma Victoria en burens ontfermden zich over de kinderen. Om Margina wat te kalmeren kreeg zij iets te drinken waar zij slaperig van werd.

Buurvrouwen maakten eten, zorgden voor drinken, het huis werd opgeruimd en er werd een plek vrijgemaakt waar Ivania kon worden opgebaard. En de begrafenis werd voorbereid. Er gingen mensen rond om geld op te halen, ondernemers in de buurt boden hun *camionetas* aan voor vervoer. Ook familieleden hielpen.

Er was geen geld om een graf te kopen voor Ivania. Dus werd geregeld dat zij kwam te liggen in het graf van de overleden man van haar oma, de moeder van Victoria.

In het mortuarium van het ziekenhuis werd Ivantias lichaam gewassen en aangekleed voor de opbaring. Daarvoor moest apart betaald worden. De oom van Ivania gaf daar geld voor, ook voor de doodskist. Hij regelde het vervoer van Ivantias lichaam naar huis.

Nu dus, nu Ivania dood was, werden allerlei zorgen de kinderen uit handen genomen. Dat was maar goed ook want zij waren te verdrietig, te jong ook, en hadden niet de middelen en de ervaring om dit alles te regelen.

Zo kwam Ivania dus weer thuis. Het was al laat, donker, en veel mensen, volgens Teodoro wel honderden, stonden haar op te wachten. Zo'n ontvangst liet zien hoezeer de buurt met de kinderen meeleefde.

Zo was het niet altijd geweest. Er hadden de afgelopen jaren vervelende gebeurtenissen plaatsgevonden tussen Ivania en sommige burens. Dat had veel te maken met haar werk als prostituee. Des te meer was het een verademing dat zoveel mensen haar eer kwamen betuigen en er zoveel hulp kwam om haar laatste uren thuis zo goed mogelijk te doen verlopen. Er werd ook gewaakt bij Ivania. Niet iedereen kon die nacht blijven en ook niet mee met de begrafenis de volgende dag, er moest ook gewerkt worden. Maar het breed gedragen medeleven en de vele steun waren hartverwarmend.

De volgende dag gingen zo'n honderd mensen mee naar de begraafplaats, het *Cementerio de Nejapa*, aan het andere einde van de stad. De oom had een bus gehuurd, op een van de *camionetas* werd de kist met Ivania geladen. Bij het graf werd gebeden en gezongen, er werd voorgelezen uit de bijbel. Daarbij gingen mensen voor van de katholieke kerk en van een evangelische kerk. Dat alles in pais en vree. Familieleden lieten de kist in het graf zakken. Daarna werd het graf dichtgemaakt.

Als men nu het graf van Ivania wil bezoeken is het niet zomaar te vinden, nergens staat Ivanias naam. Maar de kinderen en oma weten goed waar het is.

Na de begrafenis bleef oma Victoria enkele dagen bij de kinderen. Zij kon haar eigen huisje (en haar nieuwe vriend) niet te lang alleen laten want er werd veel gestolen. Maar als er iets was kon zij altijd gebeld worden. Dat boden ook andere familieleden aan.

Dat alles geschiedde in oktober 2006. Ivania was 33 jaar oud toen zij stierf. De kinderen bleven alleen achter.

2 Ontmoeting tussen Ivania en Piet

De eerste ontmoeting tussen Ivania Brooks Torres en de fotojournalist Piet den Blanken was in 1997. Zij was aan het werk aan de grote rotonde in het centrum van Managua, vlakbij het postkantoor tegenover de kathedraal. Dat was een plek waar meer vrouwen stonden. Piet heeft daar van meer vrouwen foto's gemaakt. Hij en Ivania kwamen in gesprek. En na enkele dagen zijn zij samen iets gaan drinken. En daarna ergens gaan eten. Ivania nam de restjes van de maaltijd mee naar huis, voor haar kinderen Dorlan, Bielka, Pedro en Margina. Samantha was toen nog niet geboren.

I Sandinisme

Ivania Brooks Torres is in 1973 geboren. Tijdens haar leven hebben in Nicaragua ingrijpende maatschappelijke en politieke veranderingen plaatsgevonden, die met veel geweld gepaard gingen. De Sandinistische opstand had in 1979 geleid tot de ondergang van het Somoza regime. In de eerste jaren daarna was Nicaragua een van de meest inspirerende voorbeelden van hoe dromen van een rechtvaardiger samenleving werkelijkheid konden worden. In korte tijd steeg het onderwijsniveau, verbeterde de gezondheidszorg en daalde de armoede. Opvallend waren verschillende programma's van sociale vernieuwing. Daaronder ook allerlei initiatieven om de positie van vrouwen te verbeteren. Op effectieve wijze werden vrouwen ook geholpen zich aan de prostitutie te onttrekken. In die eerste jaren ontving het land veel steun van particuliere organisaties en overheden uit Oost en West.

Openhartig

Ivania maakte een openhartige indruk, zeer spontaan en vrolijk. Zij was tegenover Piet heel open, waarschijnlijk omdat hij duidelijk geen klant was. Piet betaalt niet voor het maken van foto's. De gesprekken waren nogal alledaags. Veel over de kinderen, dat overleven moeilijk was, en "hoe krijg ik het geld bij elkaar om morgen te eten". Over politiek bijvoorbeeld werd niet gesproken. En ook nauwelijks over Ivania's werk als prostituee. Opvallend was, voor Piet althans, dat Ivania hem uitnodigde met haar mee naar huis te gaan. Zo maakte hij ook kennis met haar kinderen en haar moeder Victoria Torres, en met de buurt. Later ook met stiefvader Teodoro Luiz Murillo. Er ontstond een vriendschap die negen jaar heeft geduurd en gestalte kreeg in brieven en telefoontjes, en in bezoeken van Piet aan Midden Amerika. In 2001 ging Piets zoon Sander mee naar Managua, zij logeerden toen in het huisje van Ivania. En ook na het overlijden van Ivania werd de vriendschap voortgezet, nu met de kinderen van Ivania en met Victoria en Teodoro.

Prostituee

Ivania en Piet hebben weinig gesproken over haar werk op straat, waarschijnlijk vanwege gêne gevoeld door Piet. Duidelijk was wel dat zij met dat werk niet gelukkig was. Prostitutie vond zij "heel lastig". Het was pure noodzaak door het gebrek aan vooruitzichten om ander betaald werk te vinden. En haar kinderen moesten ook eten, wonen, gekleed worden, naar school gaan en gebruik maken van gezondheidsvoorzieningen. Dat straatwerk deed zij alleen 's middags. Zij was dan uitdagend gekleed en gedroeg zich ook uitdagend. In een naburig hotelletje lagen haar "gewone" kleren die zij aandeed als zij weer naar huis ging. Met haar klanten ging zij ook naar dat hotelletje toe.

Het was geen toeval dat Piet in 1997 Ivania ontmoette. Hij was in die jaren bezig met het in beeld brengen van de gevolgen van de neoliberale economie, in het bijzonder criminaliteit en prostitutie. Het was niet de eerste keer dat hij in Nicaragua was. Al vanaf begin jaren tachtig was hij regelmatig in Midden Amerika om verslag te doen van de ontwikkelingen. Sinds de jaren zeventig, sinds de opstand geleid door de Sandinisten, hadden veel mensen in Nederland, en ook professionals als Piet, warme belangstelling gekregen voor de vele vormen van volksverzet in landen als Nicaragua, El Salvador, Guatemala en Honduras. Vooral de inspirerende kracht van die bewegingen motiveerden om zich met die landen bezig te houden, waar vóór dat decennium maar weinig mensen in Nederland van hadden gehoord.

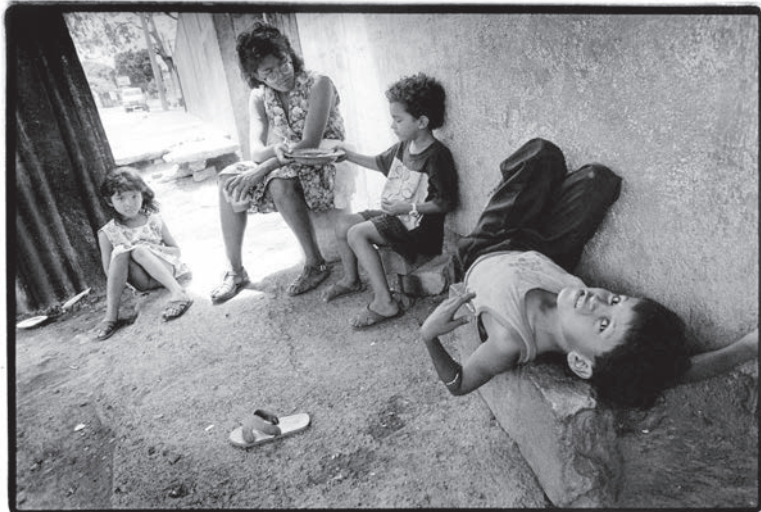
3 Bluefields – Managua – Matagalpa – Diriamba – Managua

Ivania Brooks Torres werd in 1973 in Bluefields geboren. Dat is een stad aan de oostelijke kust van Nicaragua. Het is een gebied waar nog verschillende inheemse volkeren wonen waarvan de Miskitos het meest bekend zijn. Daar wonen ook veel afstammelingen van gevluchte slaven die oorspronkelijk afkomstig zijn uit Afrika. Het gebied is lang een Engels protectoraat geweest, vandaar dat voor velen in het gebied Engels de eerste voertaal is. Oma Victoria spreekt nog steeds wat Engels. Er zit ook een Nederlands tintje aan de stad: de naam Bluefields komt van de 17e eeuwse Nederlandse cartograaf en piraat Abraham Blauvelt die er lang zijn schuilplaats had.

Migranten

De vader (Brooks) en de moeder (Torres) van Ivania zijn niet lang samen geweest. Van de vader weet Victoria alleen maar dat hij ook in Managua woont maar er is geen contact met hem. Ivania was anderhalf jaar toen moeder Victoria met haar de lange tocht naar Managua ondernam. Zij ging op zoek naar werk om in haar eigen bestaan te kunnen voorzien. In die jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw onderging Nicaragua, net als de rest van Midden Amerika, een golf van modernisering. Veel grote gebouwen in Managua stammen uit die tijd en weerspiegelen de modernistische opvattingen van de toenmalige elites. In Managua gingen Victoria en Ivania tijdelijk wonen bij een van Victorias zussen. Na korte tijd verhuisde zij samen met Ivania naar Matagalpa. Daar vond zij werk als kokkin en serveerster in een restaurant. En daar leerde zij Teodoro kennen. Met hem verhuisde zij

na korte tijd naar Diriamba, waar ze ongeveer één jaar bleven. Daarna gingen ze weer naar Managua waar meer werk was voor Teodoro. Ook in Managua heeft Victoria als kokkin gewerkt, in het cateringbedrijfje van een van haar zussen. Daarnaast heeft zij geld verdiend als naaister van spreien.

II Contra-oorlog

Onder het regime van president Reagan (vanaf 1981) werd Nicaragua een van de gebieden waar de “koude oorlog” werd gevoerd. In Nicaragua was die oorlog bepaald niet “koud”, zij ging met veel geweld gepaard. Door de VS werd een burgeroorlog geïnstigeerd die steeds bloediger kenmerken kreeg. Die oorlog was niet alleen te wijten aan de omvangrijke financiële, materiële en logistieke steun vanuit de VS. Zij vond haar oorzaken ook in de toen bestaande sociale verhoudingen in Nicaragua. Want niet iedereen was gelukkig met het Sandinistische experiment. Zeker niet de met Somoza gelieerde bevolkingsgroepen als grootgrondbezitters. Ook vanuit de rooms-katholieke kerk werd een forse propaganda gevoerd tegen het Sandinisme. Bovendien was er binnen de Sandinistische beweging een zekere verdeeldheid. Die had onder meer te maken met aanzetten tot bureaucratisering en tot persoonlijke verrijking. Voeg daarbij de door de VS begonnen desinformatiecampagne tegen Nicaragua, waarbij vele onjuiste of helemaal verzonden berichten op grote schaal werden verspreid, en het mag duidelijk zijn dat er zo een voedingsbodem ontstond voor georganiseerd verzet. Dat kreeg gestalte in de zogenoemde “contra-oorlog”.

Deze oorlog had een zeer bloedig karakter. Zij vergde van de Sandinistische overheid en van de bevolking steeds grotere offers, ook in financiële zin. De oorlog kreeg de hoogste prioriteit bij de bestemming van overheidsmiddelen. Ook de sociale programma's waren daarvan het slachtoffer. Door het aanhoudende geweld en de toenemende bestaansonzekerheid verloren de Sandinisten veel van de steun van de bevolking. In 1989 verloor Daniel Ortega, de toenmalige Sandinistische president, de verkiezingen van de door de VS en de contra gesteunde *doña* Violetta Chamorro.

Al dat trekken en verhuizen is tekenend voor het leven van veel Nicaraguanen. Zeker in Managua kom je veel mensen tegen die van oorsprong uit een ander gebied komen. Dat heeft met allerlei factoren te maken, zoals de aantrekkingskracht van de grote stad en het gebrek aan werk en aan voorzieningen in de oorspronkelijke woongebieden. Maar in Nicaragua hebben de achtereenvolgende burgeroorlogen ook veel mensen op drift gejaagd, tot over de landsgrenzen heen. Neem het oorspronkelijke gezin van Victoria. Van de negen kinderen wonen er vijf in Nicaragua, waarvan nog maar één in Bluefields; vier wonen er in Costa Rica. Ook de moeder van Victoria, inmiddels 92 jaar oud, woont inmiddels in Managua.

Victoria is geboren in 1956. Zij was zeventien jaar oud toen Ivania werd geboren, nogal jong naar Nederlandse maatstaven.

Teodoro Luiz Murillo is afkomstig uit Diriamba. Dat ligt stukken dichterbij Managua dan Bluefields. Hij is geboren in 1939. Tot zijn drieëntwintigste jaar heeft hij bij zijn ouders gewoond, daarna op verschillende plekken in Nicaragua. Dat laatste heeft veel met zijn werk te maken. De eerste twaalf jaar werkte hij bij ESSO Nicaragua. Daarna verhuurde hij zich als metselaar, eerst als “metselaarhulp”, vervolgens als “half-metselaar” en uiteindelijk werd hij metselaar “eerste klas”. Hij werkte door heel het land.

Samenwonen

Teodoro kan nog bloemrijk vertellen van de eerste ontmoeting met Victoria. Hij was net gescheiden van zijn eerste vrouw. Die ontmoeting was in het restaurant waar Victoria werkte. Zij was volgens Teodoro een prachtige vrouw, met een mooi lichaam, en “*bien pintada*”, mooi opgemaakt dus. Handig ook, en “sterk als een muilezel”.

Zij gingen als gezegd al snel samenwonen, uiteindelijk in Managua. Na korte tijd bij een zus van Victoria te hebben gewoond, hebben zij zelf een huisje gebouwd op de plek waar de kinderen van Ivania nu nog wonen. Dat was op een lap grond die hij begin jaren tachtig van het toenmalige Sandinistische gemeentebestuur toegewezen had gekregen. De wijk is vernoemd naar Hilario Sánchez, een van de helden van de Sandinistische opstand. De grond en opbouw staan ook op naam van Teodoro, hij is dus de eigenaar. Hij wil bij testament de grond en opbouw nalaten aan de kinderen van Ivania.

Het huis hebben zij, Teodoro en Victoria, als gezegd zelf gebouwd. Maar eerst moest de grond worden schoongemaakt. Die lag bezaaid met puin van de grote aardbeving van 1972 die enorme schade had aangericht in Managua. Bij dat schoonmaken heeft de gemeente geholpen met machines, anders was het niet te doen. Verder hebben Teodoro en Victoria alles zelf gedaan, Victoria ook bij het zware werk, “sterk als een muilezel”, aldus Teodoro. Hij heeft zelf de elektriciteit en de waterleiding aangelegd. Het huis van één verdieping heeft een stevige bouw van betonstenen buitenmuren met daarop een golfplaten dak. De oppervlakte van het huis is zo'n 25 m², voor Nederlandse begrippen klein. Het totale grondoppervlak is ongeveer 100 m². Toen Ivania na enkele jaren vier kinderen had, werd het te druk in dat ene huisje en dat leidde menig maal tot grote spanningen tussen Ivania en haar ouders. Ivania droomde van een eigen huis, zonder dat zij afhankelijk moest zijn van haar ouders. In 1999 hebben zij, met financiële hulp van Piet, achter op het erf een tweede huisje gebouwd. Teodoro en Victoria bleven in het eerste huisje wonen. Totdat zij uit elkaar gingen. Vanaf toen is het verhuurd. Nog steeds wonen de kinderen in het tweede huisje, inmiddels met acht personen.

Van de sociale vooruitgang van de laatste jaren heeft Ivania niet meer kunnen profiteren. Maar tekenen van verbetering zijn tegenwoordig wel zichtbaar bij haar kinderen.

Uit elkaar

Victoria en Teodoro, en Ivania, zijn zo'n 24 jaar samen geweest. In die jaren heeft Teodoro ook relaties met andere vrouwen gehad, maar hij bleef bij Victoria. Hij beschouwt Ivania als zijn eigen dochter en heeft al haar kinderen "als baby'tjes" in zijn handen gehad. In 2002 ging hij weer in Diriamba wonen, dicht bij zijn zoon uit zijn eerste relatie. Maar hij bleef veel bij Ivania en haar kinderen komen. Moeder Victoria was inmiddels ook apart gaan wonen, het ging niet goed meer tussen haar en Ivania. Dat had onder meer te maken met het drankmisbruik van Victoria. Zij woont in een andere wijk van Managua, samen met een nieuwe vriend, Francisco, oorspronkelijk afkomstig uit Leon en veteraan van de burgeroorlog in de jaren tachtig. Zij wonen in een huisje gebouwd op boomstammetjes, met een zinken dak, en zinken en ijzeren platen en houten planken als muren. Kleinzoon Pedro, toen tien jaar, heeft nog geholpen bij de bouw. Victoria heeft er bloemen omheen geplant.

De kinderen van Ivania hebben een goede band met Victoria en Teodoro. Zij noemen hen "Mamá" en "Papá".

III Neoliberale economie

De regimewisseling na de verkiezingen van 1989 had veel gevolgen. Voor een goed begrip daarvan moet erop gewezen worden dat het president Reagan en de zijnen niet alleen ging om de bestrijding van regimes die hij gemakshalve als communistisch kwalificeerde. Het ging hem ook om de expansie van een gedachtegoed over hoe de economie en de samenleving in te richten. Dat gedachtegoed wordt meestal aangeduid met de term “neoliberalisme”. Alle goeds wordt verwacht van de vrije marktwerking, en alle slechts van overheidsingrijpen en zeker van “socialisme” en vergelijkbare maatschappijvormen. In Chili werden in het begin van de jaren zeventig van de vorige eeuw onder leiding van president Salvador Allende verschillende socialistische hervormingen in gang gezet. In 1973 vond er een militaire staatsgreep plaats onder leiding van generaal Augusto Pinochet. Die voerde een liberaal regime in. Dit model werd daarna aan veel ontwikkelingslanden opgelegd die kampten met grote externe schulden. Dat mondiale beleid kreeg gestalte in onder meer de zogenoemde *Washington Consensus*, het beleid van de in Washington gevestigde Wereldbank, het Internationale Monetaire Fonds en diverse overheidsprogramma's van de VS op gebieden van handel en ontwikkelingshulp. Landen kregen een pakket maatregelen opgedrongen die bekend staan onder de term “structurele aanpassingsprogramma's” (SAP).

President Violetta Chamorro was nauwelijks geïnstalleerd of daar kwamen al de internationale adviseurs van de hierboven genoemde instellingen. Ook Nicaragua was een land in schulden. Op allerlei gebieden werden programma's van hervorming ontwikkeld met een geheel andere oriëntatie dan die van de Sandinisten. Nu ging het allereerst om marktwerking, deregulering, terugdringing van de overheid, privatisering, afschaffing van subsidies en handelsliberalisatie. De Nicaraguaanse markten werden opengesteld voor allerlei soorten invoerproducten. Het land werd een paradijs voor buitenlandse investeerders.

4 Kinderjaren

Dynamische omgeving

In haar jongste jaren heeft Ivania met haar moeder heel wat afgereisd. Geboren in Bluefields, als peuter verhuisd naar Managua, vervolgens als kleuter naar Matagalpa, dan naar Diriamba, en weer naar Managua, bij een tante. Tot slot kwam ze als klein meisje naar de wijk Hilario Sánchez waar haar kinderen nog steeds wonen. Je zou kunnen zeggen dat zij vanaf die tijd met deze wijk een stabiele woonomgeving heeft gehad. Maar dan wel een dynamische omgeving. Want het was een buurt in opkomst, met bewoners die uit verschillende delen van Nicaragua een beter heenkomen zochten in Managua. Dynamisch ook in een ander opzicht: veel overlevers, pioniers, geen saaie buurt. Er zijn veel winkeltjes en werkplaatsen, veel informele economie. Er wonen ook taxichauffeurs en arbeiders van de *maquiladoras* en andere bedrijven. Velen zitten 's avonds en op vrije dagen vóór de huisjes. Een echte volksbuurt.

Haar ouders Victoria en Teodoro waren niet rijk maar wisten toch in hun bestaan en dat van Ivania te voorzien. Teodoro werkte als metselaar, “zzp-er” zou hij in Nederland genoemd worden. Dat gaf geen regelmatig inkomen maar het was toch voldoende, samen met wat Victoria verdiende. Victoria naaide spreien (later geholpen door Ivania) en werkte onregelmatig in het cateringbedrijfje van een van haar zusters. Teodoro verdiende ook wat bij door het organiseren van hanengevechten.

Sommige nieuwkomers waren voor Ivania geen onbekenden. In Matagalpa had zij al gespeeld met vriendinnetje Julia, en die vriendschap zette zich voort in de nieuwe wijk. Julia zou letterlijk tot

Ivanias laatste uur in haar directe omgeving zijn. Maar ze had meer vriendinnen in de buurt, veel kinderen van dezelfde leeftijd, “wij waren een groep”, aldus Julia. Ivania was een normaal kind, vrolijk, speelde graag, zong en maakte grappen. Maar zij kon ook goed ruzie maken, zij werd *pleitaba* genoemd. De relaties met enkele van de vriendinnen zouden later bekoelen door haar werk als prostituee.

Naar school

Ivania is enig kind gebleven. Victoria kon geen kinderen meer krijgen, hoezeer zij dat ook wilde. Voor zover bekend heeft Ivania nooit getreurd over het gemis van een broer of zus.

Toen zij zes jaar oud werd, ging zij naar de basisschool in de buurt. Die school heeft zij ook afgemaakt. Zij kon goed leren, op school waren ze heel tevreden over haar. Voordat zij naar school ging moesten haar kleren altijd schoon zijn, de bloes van haar schooluniform moest ook iedere dag gestreken worden want zij wilde er netjes uitzien. Haar moeder kamde iedere ochtend haar haren. “Iedere dag anders. Zij had heel mooi haar, zij was heel mooi”, zegt Victoria. Die bracht en haalde haar naar en van school. Als zij uit school thuiskwam deed zij andere kleren aan, zij was zuinig op haar schoolkleren. Volgens haar moeder bleef ze dan meestal thuis en maakte haar huiswerk, dikwijls samen met een vriendinnetje. Victoria was bang dat zij met spelen haar bril zou breken. Op school kreeg zij ook eten. Na de basisschool heeft zij enkele jaren van het voortgezet onderwijs gedaan. Dat heeft zij niet afgemaakt.

IV Maquiladoras

Zeer bekend zijn de *maquiladoras*, fabrieken die zich vooral toeleggen op het confectioneren van ingevoerde onderdelen en halffabricaten tot eindproducten. Die werden gevestigd in zogeheten vrijhandelszones waarvoor geen invoer- en uitvoerbepalingen gelden, maar wel allerlei regelingen van vrijstelling van belastingen. Daarnaast worden deze zones gekenmerkt door het tegengaan van organisaties van arbeiders. Mede daardoor behoren de lonen in Nicaragua tot de laagste van Midden Amerika. Recentelijk zijn flink wat bedrijven overgeplaatst vanuit Honduras, een van de armste landen van Latijns Amerika, naar Nicaragua omdat daar de lonen nog lager zijn. Een typisch voorbeeld van wat “*island hopping*” wordt genoemd. Dat verwijst naar het voorbeeld van *Texas Instruments* dat al in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw zijn bedrijven letterlijk van het ene naar het andere Caribische eiland verplaatste (of daarmee dreigde) omdat bijvoorbeeld de periode van tien jaar van belastingvrijwaring afliep. Inmiddels bieden de *maquiladoras* in Nicaragua aan duizenden arbeiders werk, waaronder veel vrouwen. De werkomstandigheden en arbeidsvoorwaarden zijn dikwijls beter dan elders in de Nicaraguaanse economie. Maar dat zegt meer over de rest van de Nicaraguaanse economie dan over de *maquiladoras*.

Niet alleen investeerders maakten in verschillende sectoren van de economie gebruik van allerlei regelingen van vrijstelling, ook importeurs van onder meer voedingsmiddelen. Dat heeft natuurlijk sterk negatieve gevolgen gehad voor de landbouw en veeteelt, voor veel Nicaraguanen belangrijke bronnen van bestaan. Ook de handel, waaronder de consumentenmarkten, werd langzaam maar zeker overheerst door buitenlandse bedrijven. Voor zover die bedrijven werkgelegenheid bieden zijn de arbeidsvoorwaarden en omstandigheden dikwijls slecht. Berucht is het voorbeeld van rietsuikerplantages die onder

andere produceren voor de Europese markten (rietsuiker is veelal grondstof voor ethanol als biologische dus “duurzame” brandstof). Tientallen Nicaraguaanse landarbeiders zijn al overleden als gevolg van beroepsziekten veroorzaakt op en door deze plantages. Het probleem is al enkele jaren bekend, ook in andere landen trouwens, maar er wordt in Nicaragua niets aan gedaan.

Normale jeugd

Alles bijeen genomen heeft zij een betrekkelijk normale jeugd gehad. Het was geen leven van luxe. Maar extreme armoede heeft zij als kind, voor zover bekend, niet gekend; er was altijd voldoende voedsel. Zij is in een betrekkelijk stabiele omgeving opgegroeid, met twee ouders die allebei werkten en voor haar zorgden. Als kind moest zij zelf ook meewerken. Zij hielp haar moeder bij het naaien van spreien en in het huishouden en zij werkte als hulp in andere huishoudens. Maar dat werken overheerste haar leven als kind niet. Zij groeide op in een redelijk solide woonomgeving waar op elkaar gelet werd. Zij was slim, kon goed rekenen, lezen en schrijven. Over het algemeen was zij ook gezond, er zijn geen verhalen van ernstige ziektes. Met een belangrijke uitzondering; haar ogen. Zij leed aan myopie, zij was bijziend maar dan in ernstige mate. Als kind had zij al een bril nodig, een zware bril, zonder kon zij niet lezen of schrijven. En die bijziendheid werd in de loop van jaren alsmat erger.

Haar leven veranderde drastisch toen zij voor het eerst in verwachting raakte. Zij was toen vijftien jaar, de kindertijd lag ineens definitief achter haar. Vanaf die tijd moest zij werken om de kost te verdienen. Zij heeft, ook toen er meer kinderen kwamen, nog geprobeerd om de *secundaria* als avondonderwijs af te maken, overdag werkte zij. Maar dat is niet gelukt. Wel heeft zij nog iets van een computercursus gevolgd maar daarmee heeft zij niet veel kunnen doen.

V Vrijhandel

Ook sociale sectoren als de gezondheidszorg en het onderwijs werden onderworpen aan het neoliberale regime. Steeds meer werd regel dat mensen moesten betalen voor ontvangen diensten. Niet gezegd kan worden dat alles voorwerp van marktwerking werd. Zo bleef de toegang tot het basisonderwijs gratis. Maar voor leermiddelen en andere benodigdheden moest wel betaald worden. Het betere voortgezet onderwijs werd steeds meer onderdeel van private marktpartijen. En gezondheidsvoorzieningen werden ook voorwerp van winstbejag.

De kroonstukken van de neoliberalisering van Nicaragua en andere Centraalamerikaanse landen zijn de vrijhandelsverdragen gesloten met de Verenigde Staten en met de Europese Unie. Beide verdragen leggen vele vrijhandelsverplichtingen op aan Nicaragua maar plaatsen de VS en de EU in diverse opzichten in een bevoorrechte positie. Dikwijls gaat het om zeer ongelijke concurrentieposities. Hoe moet een kleine Nicaraguaanse boer kunnen concurreren met zeer efficiënte *agribusiness* bedrijven uit de VS die bovendien op verschillende manieren overheidssteun ontvangen, een voorrecht dat door de verdragen aan landen als Nicaragua wordt verboden?

5 Moeder

“Zij was een heel goede moeder, in alles.” Dat zegt buurvrouw Flor, die Ivania al van jongs af aan kent en eveneens het begin van deze buurt heeft meegemaakt. “Zij was een heel goed mens. Als moeder accepteerde zij niet dat haar kinderen werden lastiggevallen. En dat liet zij merken ook. Als er iets gebeurde dat haar niet beviel, dan was zij verschrikkelijk. Dat zou iedere moeder doen.” En buurvrouw Julia die Ivania bijna heel haar leven heeft meegemaakt, bevestigt dat. “Ik bewonderde haar. Zij heeft tot het uiterste gevochten voor haar kinderen.” Dochter Bielka zegt: “Zij zorgde steeds voor ons, de kinderen, dat stond voorop. Zij zorgde ervoor dat wij naar school konden, maakte eten voor ons, zij motiveerde ons dat wij naar school gingen. Wij speelden *pelota* met haar, hier op de *patio* en op straat. Zij was heel vrolijk.”

VI Protesten

In veel ontwikkelingslanden heeft de invoering van de structurele aanpassingsprogramma's niet geleid tot de voorspelde vooruitgang. Integendeel, op allerlei sociale gebieden was sprake van achteruitgang of op zijn minst stagnatie. Armoede leek eerder toe te nemen dan te verminderen. Werkloosheid bleef grootschalig. En er ontstond een nieuwe internationale afhankelijkheid waarbinnen de economieën allereerst hervormd werden in de richting van een exportgeleide economie en niet gericht op doeleinden van nationale en evenwichtige ontwikkeling. Niet voor niets kwamen in veel landen protestbewegingen op. Velen daarvan zijn zichtbaar geworden op de verschillende mondiale bijeenkomsten van het Wereld Sociaal Forum. En ook waren er vele uitingen van massaal protest bij bijeenkomsten van internationale organisaties als de Wereldhandelsorganisatie WTO, het *World Economic Forum*, de EU en de G8. Binnen grote internationale organisaties als het kinderfonds UNICEF en de Internationale Arbeid Organisatie ILO groeide het bewustzijn over de negatieve gevolgen van het neoliberale model. Uiteindelijk bleek zelfs bij de grondleggers van de SAP's, met name de Wereldbank en het IMF, onzekerheid te groeien over de veronderstelde heilzame gevolgen van hun beleid.

De protesten hebben zeker bijgedragen tot verzachting van het neoliberaleregime en zelf tot structurele aanpassing daarvan. Dat neemt niet weg dat binnen organisaties als de WTO en de EU het neoliberale denken en doen nog domineert. Zelfs met vormen van juridische afdwingbaarheid zoals opgenomen in de vrijhandelsverdragen van de Midden-Amerikaanse landen met de VS en met de EU.

Tienermoeder

Vijftien jaar en zwanger, dat moet voor zo'n jong meisje een grote verandering zijn geweest. Natuurlijk kwam en komt het veel meer voor in haar directe omgeving, en in heel Nicaragua. Haar moeder, bijvoorbeeld, was zeventien toen Ivania werd geboren. Evenzeer komt het veelvuldig voor dat de vaders afwezig zijn. Ivania heeft tijdens de zwangerschap korte tijd bij de vader van Dorlan gewoond. Maar al vóór de bevalling woonde zij weer bij Victoria en Teodoro, het ging niet tussen de twee. Dorlan weet wie zijn vader is, hij woont ook in de buurt, is getrouwd en heeft kinderen. Maar Dorlan heeft geen contact met hem.

Hoe dan ook, zestien jaar is wel heel jong om moeder te worden. Zeker in een omgeving waar armoede overheerst en er weinig sociale voorzieningen zijn. Nicaragua is een erg arm land. Daar kwamen al die bezuinigingen en werkloosheid nog bij die in de jaren negentig onder het nieuwe neoliberale regime van *doña* Violetta toenamen. Veel voorzieningen werden ingekrompen of afgebroken. Het was ook voor Teodoro en voor Victoria niet gemakkelijk om aan geld te komen. De vader van Dorlan droeg bovendien niets bij. Julia: "Die vader liet haar in de steek en zo begonnen haar problemen." Kortom, dit gezin van toen vier personen had het niet breed. Je moet dan maar zien hoe je aan een wiegje komt, aan zuigelingenmelk, aan luiers, aan alles wat bij een pasgeborene komt kijken. In die jaren verdienden Teodoro en Victoria steeds minder. Dus moest Ivania ook meewerken om de kost te verdienen.

Dorlan werd in 1990 geboren. Hij kwam twee maanden te vroeg. Maar dat heeft geen lichamelijke gevolgen gehad, weet Dorlan. "Ik ben best goed ontwikkeld, groot geworden als ik dat vergelijk met mijn

moeder of vader. Ik ben best snel gegroeid, mijn moeder gaf mij de nodige melk.” Wel duurde het tot in zijn tweede jaar voordat hij kon lopen. En toen hij zeven, acht jaar oud was is hij geopereerd aan een hernia. Ook is hij bijziend, net als zijn moeder, maar niet zo ernstig. Eigenlijk zou hij een bril moeten dragen, maar daar ontbreekt het geld voor. Verder is hij volgens eigen zeggen gezond.

Dat geldt ook voor de andere vier kinderen. Bielka is geboren in 1993. Zij weet niet wie haar vader is, al heeft zij wel een vermoeden. Pedro, geboren in 1994, kent zijn vader niet. Ook de vaders van Margina, geboren in 1997 en Samantha, van 2004, zijn onbekend. Uit de brieven van Ivania valt wel af te leiden dat de kinderen regelmatig ziek waren, en dat zij veel moeite had om de ziektekosten van de kinderen te betalen. Bijvoorbeeld een extra onderzoekje van Pedro en Margina waar zij honderd en vijftig Cordoba (toen ongeveer tien Euro) voor moest betalen. Of een speciale hoestdrank voor Pedro die tweehonderd en tien Cordoba kostte.

VII Neoliberalisme in Nicaragua

Ook in Nicaragua waren de gevolgen van het neoliberale regime meteen voelbaar na de verkiezing van *doña Violetta*. Waren onder het Sandinistische regime veel voorzieningen al verschaald vanwege de kostbare contra-oorlog, verschraling werd nu structureel beleid. De toegankelijkheid van onderwijs en gezondheidszorg nam snel af. Armoede, ongelijkheid en werkloosheid lieten een stijgende lijn zien, het gemiddelde inkomen van de Nicaraguanen daalde. Ook de positie van vrouwen verslechterde. Een van de uitingen daarvan is de prostitutie. Ivania Brooks is daar een duidelijk voorbeeld van. Maar ook in internationaal opzicht verslechterde de positie van Nicaragua. Een van de vormen daarvan is de omgekeerde ontwikkelingshulp. Dat blijkt uit het verlies dat Nicaragua leed en lijdt als gevolg van wat *“illicit financial flows”* wordt genoemd. Dat zijn onttrekkingen van kapitaal door oneerlijke prijzen betaald door de internationale concerns, maar ook corruptiegeld, drugsgelden en andere vormen van belastingontwijking. Die kapitaalvlucht is vanuit Nicaragua even groot als de ontvangen ontwikkelingshulp. Dan zijn andere financiële stromen naar het buitenland, zoals in Nicaragua gemaakte winsten van particuliere bedrijven nog niet meegeteld.

Warm gezinnetje

Ivania had alles over voor haar kinderen. Het moest ook gezellig zijn. Alle kinderen denken met veel plezier aan de verjaardagsfeestjes die Ivania ondanks alle armoede voor haar kinderen organiseerde, met *piñata* en *caramelos* en al. “Waar zij het vandaan haalde weet ik niet”, zegt Julia. Er zijn ook nog foto’s van die feestjes. Maar lang heeft dat niet geduurd, er was geen geld meer voor. Uitstapjes maken kon al helemaal niet. De enkele keer dat zij ergens naartoe gingen was als Piet, een keer vergezeld door zijn zoon Sander, op bezoek was. Dan gingen zij bijvoorbeeld naar het strand. Dat kon alleen omdat Piet betaalde.

Dat het een warm gezinnetje was, staat buiten kijf. Maar dat wil niet zeggen dat het altijd koek en ei was. Dorlan zegt daarover: “Ik wil nu ook niet doen alsof zij geen gebreken had. Zij kon heel boos worden, heel vervelend zijn, ze kon goed tegen ons tekeer gaan, slaan ook, als wij vervelend waren of op straat foute dingen deden. Maar zij was ook voor ons *muy luchadora*, een vechtjas. Zij loste veel problemen voor ons op, en als er iets over ons werd gezegd dan verdedigde zij ons. Zij deed alles voor ons, zorgde dat wij te eten hadden, werkte voor ons, kleepte ons, zij was heel *luchadora*.”

Het was ook een heel intiem gezinnetje. Alleen al omdat zij heel klein gehuisvest waren. Toen Piet hen leerde kennen in 1997 woonden zij met zeven personen in een huisje van 25 m². Ivania, haar vier kinderen (Samantha was er toen nog niet), Victoria en Teodoro. Met touwen en doeken was er iets van afscheidingen gemaakt, maar *privacy* was nauwelijks mogelijk. Dat gaf geregeld grote spanningen, vooral tussen Ivania en haar ouders. Die werden verergerd door het constante gebrek aan geld. En ook door het drankmisbruik van Victoria die dan agressief kon worden. Later heeft Teodoro op het erf een tweede huisje gebouwd,

met financiële steun van Piet. Daar is Ivania toen met haar kinderen gaan wonen. Maar ook dat huisje was slechts zo'n 25 m² klein en kende geen aparte kamers, wel tussenschotten. Met Samantha erbij waren het toen zes personen. Heel beperkt dus, maar ook met geborgenheid. Margina denkt nu nog dikwijls aan hoe zij met haar moeder in één bed sliep. "Met onze benen over elkaar". Later kwam ook Samantha bij hen liggen.

VIII Sociale verbeteringen

Pas de laatste jaren zien wij een zekere verbetering komen in de positie van de armen, onder de regeringen geleid door opnieuw de Sandinistische president Daniel Ortega. Nu wordt wel veel aandacht gegeven aan verbetering van de positie van de “kleine” boeren en boerinnen door middel van diverse rurale programma’s. En ook wordt prioriteit gegeven aan de verbetering van de toegankelijkheid van de gezondheidszorg. In Managua worden projecten van wijkverbetering ondernomen. Dat is ook zichtbaar bij het huis van Ivania’s kinderen. Sinds kort is de weg bestraat met klinkers, en er is straatverlichting aangelegd. Bij deze programma’s is de hulp verschaft door Venezuela (Chávez) van essentiële betekenis. Overigens is in Nicaragua, ook binnen de Sandinistische beweging, nogal wat kritiek op dit beleid van president Ortega. Het verwijt is dat hij de echte structurele problemen als de vrijhandel niet aanpakt. Zijn sociale beleid wordt dan wel eens “*asistencialismo*” genoemd.

Armoede

Soms was er zelfs geen geld om eten te kopen. Bielka en Margina hebben de basisschool helemaal afgemaakt. Dorlan niet, hij is in het zesde jaar blijven steken omdat hij jong moest gaan werken, en thuis moest helpen toen zijn moeder zo ziek werd. Pedro is niet verder gekomen dan de vijfde graad, die moest al heel jong gaan werken. Al is het onderwijs op zich gratis, het kost toch geld: Denk aan kleding, schriften, potloden, pennen, kleurtjes, gum, puntenslijper, liniaal, lijm, schaar, karton, crêpepapier, passer, blocnotes (4x), handschriftboekjes, bijdragen in facilitaire kosten als de schoonmaak, lesboeken (voor de middelbare school), examengeld en excursies. Volgens de Nederlandse stichting Zeekinderen komt dat al gauw neer op zeventig Euro per jaar per kind, dat is voor gezinnen als die van Ivania een enorm bedrag. Mede dankzij de steun vanuit Venezuela zijn dergelijke kosten de laatste jaren minder geworden. Maar voor bijvoorbeeld Samantha en Margina moeten schriften zelf gekocht worden.

IX Overlevingseconomie

Leven in een stad als Managua is voor heel veel mensen een kwestie van óverleven. De omstandigheden om bestaanszekerheid te verwerven zijn zeer beperkt. Er zijn geen sociale zekerheden die de voorziening in basisbehoeften als eten en drinken, kleding, wonen, gezondheidszorg, onderwijs, recreatie en zo meer garanderen. Daar komt bij dat de mogelijkheden om een regulier inkomen te verwerven zeer beperkt zijn, althans voor die mensen die een schamele startpositie hebben. Voor mensen uit de gegoede middenklassen en uit de elites ligt dat natuurlijk anders. Zij beschikken meestal over de economische middelen en netwerken om die bestaanszekerheid te garanderen. Hoewel, ook dat is niet zeker, niet voor niets is in de jaren tachtig de term *lumpenbourgeoisie* bedacht voor de verarmde midden en hogere sociale klassen van Latijns Amerika. Leven wordt dan al gauw overleven gekenmerkt door een constante zoektocht naar geld en andere bestaansmiddelen als eten, meubels, kleding, kookgerei en dergelijke. Ook het zoeken naar liefdadigheid behoort tot die overlevingsstrategie. Zo vonden Piet en Ivania het niet abnormaal dat als er weer eens een noodsituatie was, Ivania een beroep deed op Piet. Een voorbeeld daarvan hebben wij gezien bij de financiële bijstand van Piet bij de bouw van het tweede huisje. Allemaal typisch voor een overlevingseconomie.

Ivania was dikwijls de wanhoop nabij. Zo schrijft zij in een van haar brieven aan Piet: “Soms denk ik er wel eens aan om mij iets gekks aan te doen. Maar dat doe ik niet, want die vier (Samantha was toen nog niet geboren, lk) kunnen niet zonder mij.” En: “De liefde van mijn kinderen is sterker dan al mijn problemen, al mijn verdriet, al mijn angsten, daarom houd ik vol.” En ook: “Ik dank God dat ik leef en mijn kinderen zie opgroeien”. Een andere keer schreef zij aan Piet: “Weet je waar ik voor leef? Voor die vier wezens die er ook geen schuld aan hebben dat zij op deze wereld kwamen en moesten lijden. De enige schuldige ben ik. Maar zo is het nu eenmaal, ik ga door om de toekomst van mijn kinderen. Soms wil ik wegllopen van alles. Maar het zijn mijn kinderen die mij tegenhouden.”

De kinderen moesten al jong proberen geld te verdienen. Pedro heeft daarom de basisschool niet afgemaakt. Hij ging toen hij tien, elf jaar oud was werken bij een aannemer, daar kreeg hij ook wel eens eten. Ook Dorlan heeft de basisschool niet afgemaakt. Geen van de kinderen heeft volledig vervolgonderwijs gevolgd. Bielka heeft enkele jaren vervolgonderwijs gedaan, maar dat ook niet afgemaakt omdat zij moest werken, of haar moeder ziek werd, en 2012 omdat zij zelf in verwachting was. Margina gaat alleen in de weekeinden naar de middelbare school. Want ook zij moet als het enigszins kan geld verdienen. Bovendien draait nu, zij is vijftien jaar oud, het huishouden voor een groot deel op haar. Samantha zit nog “gewoon” op de basisschool.

Alle oudere kinderen willen graag het onderwijs afmaken, “anders kom je niet vooruit” zegt Pedro. Maar zeker Pedro en Dorlan vragen zich af of dat ooit nog mogelijk zal zijn. Want zij verrichten zwaar werk en hebben daardoor 's avonds en in het weekeinde geen energie om nog naar school te gaan. Allen, met voorlopig Samantha als uitzondering, hebben dus te maken met afgebroken of onderbroken onderwijs carrière's. Hoe dan ook, alle kinderen voelen zich ook wat dat aangaat zeer gestimuleerd door Ivania. Zij zat steeds achter de kinderen aan dat zij goed zouden leren en als het enigszins kon ging zijzelf naast en na haar werk ook naar school.

X Werkloosheid eind jaren negentig

Een rapport van de Verenigde Naties wijst op de grote werkloosheid in die jaren in Nicaragua. In 1998 had 41 % van de beroepsbevolking van Nicaragua te maken met gehele of gedeeltelijke werkloosheid. Daarbij blijkt dat eind jaren negentig ruim tweederde van alle betaald werk plaatsvond in de zogenoemde informele sector, bij vrouwen meer dan bij mannen. Dat zijn over het algemeen werkplekken met slechte arbeidsvoorwaarden en omstandigheden: lage lonen, lange arbeidstijden, nauwelijks rusttijden, weinig of geen regelingen bij ziekte, geen ontslagbescherming, onveiligheid, en zo meer. Bovendien moeten veel kinderen werken om het gezinsinkomen een beetje op peil te brengen.

Burenruzie

Dat Ivania in de prostitutie werkte viel bij sommige burens niet goed. Zij werd er op aangekeken, de kinderen werden er op aangesproken, er werd zelfs op haar poort geklad. Zij verloor ook vriendinnen. Flor: “Er waren mensen die haar gingen discrimineren. Je moet goed begrijpen dat het pure noodzaak was om op de straat te gaan werken. Maar ik heb haar altijd geholpen. Wat ik kon doen deed ik, ondanks de armoede. Ik heb haar altijd geholpen, en zij mij. Zij was een heel goed mens.” Geëmotioneerd: “Als moeder accepteerde zij niet dat haar kinderen lastig werden gevallen.” Julia: “De mensen in de buurt wisten wat voor werk zij deed. Mensen begonnen zich met haar kinderen te bemoeien, men accepteerde haar niet, mensen zagen haar als oppervlakkig. Maar zij was zoals zij was. En zij kon niet op een andere manier aan inkomen komen. Zij deed alles opdat haar kinderen konden eten. Ik bewonderde haar. Zij heeft gevochten voor haar kinderen tot de uiterste consequenties.” Pedro beaamt: “Mijn moeder was een echte strijder, vocht voor alles. Zij gaf alles. Zij ging tot het uiterste om ons eten te geven. Zij maakte ruzie als de mensen in de straat iets van ons zeiden, als ze vervelend tegen ons deden. Zij had een heel sterk karakter.”

De spanning liep hoog op toen iemand uit de buurt over Ivania een klacht indiende bij het Ministerie van Familiezaken. Volgens de klacht zou ze haar kinderen verwaarlozen door haar werk. De politie kwam op onderzoek. Julia: “Ik heb Ivania nooit zó kwaad gezien. Het was de bedoeling dat alle kinderen uit huis gehaald zouden worden. Samantha was er toen ook al. Er kwam een *testimonio*, een schriftelijk getuigenis, dat Ivania wél goed voor haar kinderen zorgde en dat zij niet uit huis mochten worden gehaald. Heel de *cuadro* ondertekende dat, misschien wel honderd en vijftig handtekeningen. De politie stelde vast dat zij haar kinderen niet alleen liet, dat zij hen te eten gaf, dat de aanklacht niet juist was. Die aanklacht kwam maar van één mevrouw. Het *testimonio*

was dus heel belangrijk.” Als Ivania aan het werk was, zorgde zij er altijd voor dat er voor de kinderen werd gezorgd. Zij betaalde daar ook voor.

XI Armoede in 2001

Het verbaast dan niet dat volgens het eerdergenoemde VN-rapport eind jaren negentig ruim zeventig procent van alle Nicaraguanen als arm kon worden aangemerkt omdat in minstens één basisbehoefte (als huisvesting, voedsel, onderwijs en gezondheidszorg) niet werd voorzien. Ruim veertig procent gold als extreem arm, dat wil zeggen dat zij niet konden voorzien in minstens twee basisbehoeften. Allemaal omstandigheden die ook voor Ivania en haar kinderen en ouders golden. Er worden overigens verschillende definities van armoede gebruikt in de internationale rapporten. Wordt armoede bijvoorbeeld gemeten in inkomen om te kunnen voldoende aan basisbehoeften als voeding, gezondheidszorg, huisvesting, transport, onderwijs, kleding en andere zaken, dan blijkt dat in 2001, 45,8 % van de Nicaraguanen tot de armen gerekend moesten worden. 15,1 % van de Nicaraguanen waren extreem arm, omdat zij over te weinig inkomen beschikten voor voldoende voedsel. Hoe dan ook, armoede is een veel voorkomend verschijnsel in Nicaragua, Ivania en haar familie behoorden wat dat aangaat niet tot de uitzonderingen.

Overval

In het laatste jaar van haar leven overkwam Ivania iets vergelijkbaars. Deze keer werd zij beschuldigd van relaties met iemand uit de buurt en dat zij uit zou zijn op zijn bezittingen. Ivania heeft dat steeds ontkend, het was gewoon vriendschap, niets meer. Maar de ruzie met de familie van de betreffende man liep hoog op. Er werd zelfs bij gevochten. Dorlan: “Ik heb toen aan mijn moeder gevraagd om bij mama Victoria te gaan wonen. Dan zou die ruzie wel overgaan. Wij woonden ongeveer een half jaar bij mama Victoria.” Eerst korte tijd in het huisje van Victoria, later in een huisje daar vlakbij dat Ivania huurde. In die maanden konden de kinderen niet naar school.

Daar werden zij ook nog eens overvallen. Dorlan: “Na dat half jaar gebeurde er iets heel vervelends. Wij lagen allemaal te slapen, toen er inbrekers kwamen. Die hebben toen alles meegenomen behalve de kleren. Mijn moeder drukten ze een steen op haar gezicht, op haar neus, ze kon niet meer ademen. Mij duwden ze een steen in de maag. Mijn moeder werd helemaal wanhopig, ze was bang dat zij mij gingen vermoorden. Maar mijn moeder was zoals alle moeders, opkomen voor hun kinderen.” Dorlan wordt geëmotioneerd. “Ze zei dat zij mij niets moesten aandoen, en dat ze alles konden meenemen wat ze wilden. Ze namen de tv mee, het kookstel, dat herinner ik mij het beste, het was donker. Het was dus een *asalto*.”

Die overval lijkt, achteraf gezien, de veerkracht van Ivania te hebben gebroken. Dorlan: “Vanaf toen verloor zij veel van haar schoonheid, mijn moeder was heel mooi. Zij ging steeds minder eten.” Bielka: “Toen wij weer hier gingen wonen ging zij steeds minder praten, en vanaf een bepaald moment moesten wij haar helpen.” Margina: “Het ging allemaal zo vlug, in een paar maanden maar. Ze was zo mooi, en in een paar maanden tijd werd ze zo dun als een baby’tje”.

XII Ecologische voetafdruk

Tegenover de armoede staat het beslag dat de Nicaraguanen leggen op de mondiaal beschikbare natuurlijke hulpbronnen. Dan blijkt dat Nicaragua een veel duurzamer land is dan Nederland. Zo is in 2008 de gemiddelde ecologische voetafdruk van de Nicaraguanen 1,56 *global hectare* (GH). Dat is duidelijk onder het uit oogpunt van mondiale duurzaamheid toegestane gemiddelde niveau van 1,8 GH. Nederland daarentegen doet een veel te groot beslag op die hulpbronnen met gemiddeld 6,34 GH per inwoner.

6 Werk

Startpositie

Vanaf haar vijftiende jaar, sinds zij in verwachting was van Dorlan, moest Ivania in haar eigen bestaan en dat van haar kinderen en (deels) haar ouders voorzien. Daarvóór had zij ook al gewerkt, in allerlei baantjes, en haar moeder geholpen bij het huishouden en het naaien van spreien. Maar nu moest zij als volwassene zorgen voor voldoende inkomen. In één belangrijk opzicht had Ivania een betrekkelijk gunstige startpositie: de huisvesting. Jarenlang heeft zij bij Victoria en Teodoro kunnen wonen. Toen het tweede huisje op het erf gebouwd was, dat in eigendom was en is van Teodoro, werd dat gezien als haar huisje. En zo is het nog steeds, zij het dat daar nu de kinderen van Ivania wonen alsof het van hen is. De huuropbrengst van het eerste huisje gaat sinds enkele jaren trouwens naar de kinderen. Nu moet men zich geen illusies maken over de kwaliteit van dat huisje en over de inrichting, wij komen daar op terug. De woonplek heeft een prettige bijkomstigheit. Er staat een grote mangoboom die veel vruchten draagt waar het gezin graag gebruik van maakt.

Ivania had als gezegd de basisschool afgemaakt. Dat is eveneens een belangrijk startpunt. Zij heeft zelfs enkele jaren vervolgonderwijs gedaan, in de avonduren als zij overdag werkte. Ivania kon betrekkelijk goed rekenen, lezen en schrijven, al verdiende haar handschrift nu niet bepaald de schoonheidsprijs. Daar komt bij dat zij een redelijke gezondheid had. Het enige wat duidelijk negatief was, was haar bijziendheid. Dat zou zich later gaan wreken. En ook nierproblemen speelden haar later parten.

Inkomsten

Haar leven was dus een voortdurende zoektocht naar geld en andere bestaansmiddelen. Natuurlijk deelde zij mee in de inkomens van Teodoro en Victoria. Maar die waren zeer ongewis en beperkt omdat de arbeidsmarkt ook voor hen slecht was, ondanks dat Teodoro een gekwalificeerde bouwvakker is. Ivania moest dus ook voor hen geld verdienen. Als zestienjarige heeft zij als huishoudelijke hulp in andere gezinnen gewerkt. Dat gaf geen zekerheid. Een tijdje heeft zij in een viswinkel gewerkt. Verder kon zij op een gegeven moment solliciteren op een baantje als serveerster. Maar daar zou zij maar zeshonderd Cordoba per maand mee verdienen, toen ongeveer 40 Euro. Bovendien moest zij dan 's avonds werken, dus laat naar huis en dat vond zij te gevaarlijk.

Zij heeft ook een winkeltje aan huis gehad. Daar verkocht zij snoep, prullaria, oorhangertjes, bananen en ander fruit en sinaasappels die zij schildte en per stuk verkocht. Die producten kocht zij dan in op de *Mercado Oriental*, een van de grote markten van Managua. De totale waarde van de winkelvoorraad was iets van een en twintig Euro. De opbrengsten stelden niet veel voor. Dat was ook zo toen zij het probeerde met de verkoop van maaltijden en soep. Deze initiatieven liepen allemaal vast; het kostte vaak meer dan het opbracht. In buurten als deze proberen meer mensen met winkeltjes en verkoop van eten aan extra inkomen te geraken. Maar de beoogde kopers hebben ook niet veel geld. Dat heeft dus niet lang geduurd. De kinderen aten een groot deel van het snoep en het eten op.

Ivania heeft ook een naaimachine gehad. Zij kocht lapjes stof, resten van de *maquiladoras* vlakbij de luchthaven. Daarvan naaide zij net als haar moeder spreien. Mensen kwamen die bij haar kopen, voor een deel voor de verkoop langs de deur. Maar ook dat garandeerde geen volwaardig inkomen.

Teodoro had als metselaar geen geregeld inkomen. Hij had wel een bijzondere bijverdienste in het organiseren van hanengevechten. Hij fokte vechthanen aan huis. Wat hij daarmee verdiende is onbekend. Bijzondere bijkomstigheid was dat de hanen die het onderspit hadden gedolven, konden worden opgegeten. Ook zo heeft een nadeel zijn voordeel. Over de hanen is weleens een conflict geweest tussen Teodoro en Ivania. Ivania was soms wanhopig als er geen eten was voor haar kinderen. Zij wilde dan een van de hanen slachten. Teodoro heeft die uiteindelijk overgebracht naar Diriamba.

In 2002 ging Teodoro weer in Diriamba wonen. Daarmee vielen zijn inkomsten weg. En ook Victoria ging apart wonen. Het oudere huisje wordt vanaf die tijd verhuurd.

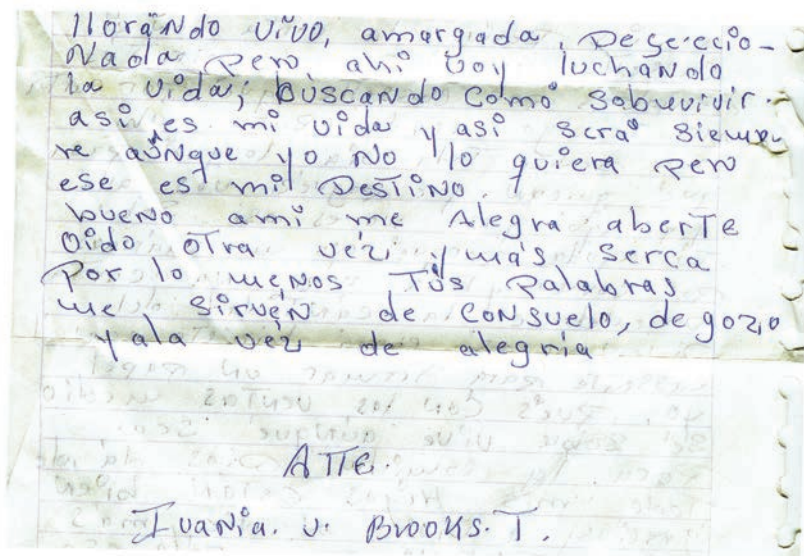
Ivania zou graag in een van de *maquiladoras* gewerkt hebben. Want die bieden betere en meer regelmatige inkomens en ook betrekkelijk fatsoenlijke arbeidsomstandigheden. Nogal wat vrouwen uit haar buurt werkten daar. Maar ja, dat was voor haar met haar beperkte gezichtsvermogen onbereikbaar.

Prostitutie

Daarmee komen wij op een cruciaal probleem. Als kind was zij al bijziend en moest een bril dragen. Dat werd alsmaar erger toen zij ouder werd. Zij leed aan een progressieve variant van myopie. Soms had zij zelfs momenten dat zij bijna niets zag. Zonder bril zag zij alleen maar vlekken. Zij had steeds zwaardere en duurdere brillen nodig die zij niet zomaar kon bekostigen. Het is de vraag of zij in haar latere jaren ook met bril allerlei werk had kunnen doen. Een bijkomstig maar groot probleem was dat door de woonomstandigheden, klein behuist, kinderen die druk zijn, de bril nogal eens brak. Dat was dan echt een drama, hoe aan een nieuwe bril te komen? Een keer had zij grote

schoonmaak gedaan van het hele huis. Moe ging zij even op bed liggen. “De bril legde ik naast mij op het bed. In slaap draaide ik mij om, boven op de bril. Die brak. Nu zit ik zonder, soms zie ik bijna niks.” Piet hielp een nieuwe te kopen maar ook die brak later weer.

Kopie uit een van de handgeschreven brieven van Ivania:

morando vivo, amargada, desesperada -
Naola Pero ahí voy luchando
la vida; buscando como sobrevivir.
así es mi vida y así será siempre
aunque yo no lo quiera pero
ese es mi destino.
bueno amigo me alegro verte
Oído otra vez y más cerca
por lo menos tus palabras
me sirven de consuelo, de gozo
y a la vez de alegría

ATE.

Ivania. J. Brooks. T.

Zij zag maar één uitweg. Die was te gaan werken als prostituee. Over dat werk is van haar weinig bekend, zij sprak daar weinig over. Wel was duidelijk dat zij het verschrikkelijk vond om te doen. Maar het was de enige uitweg die zij nog zag om voor haar kinderen te kunnen zorgen. “Ik wil dat leven niet,” schreef zij, “maar ik ben wanhopig, wat moet ik anders?” Een keer was zij er mee gestopt, maar weer moest zij de straat op. “Ik moest wel,” schrijft zij. “Ik voel mij er slecht bij, ik had dat werk vijftien maanden niet gedaan. Maar hoe kan ik de kinderen anders eten geven en de schulden afbetalen?”

Toen zij ernstig ziek werd kon ook dat niet meer. Dorlan en Bielka moesten voor haar en de andere kinderen zorgen. Er waren geen instanties die hen hielpen, ook niet van de kerken. Ivania had wel eens contact gehad met een organisatie voor prostituees. Maar voor zover bekend kreeg zij in deze fase van haar leven ook daar geen steun van. Buurvrouwen Flor en Julia hielpen wat zij konden. Maar er moest inkomen komen. Margina verkocht loten voor de *Rifa*, en verdiende wat bij in de catering van haar tante en als oppas en hulp bij huiswerk voor kinderen. Bielka verdiende ook wat bij als assistente in het onderwijs en hulp bij huiswerk. Ook Dorlan verdiende wat, maar hij was de oudste en de eerstverantwoordelijke voor de verzorging van Ivania. Pedro ging voltijds werken bij een aannemer. Hij was toen elf jaar oud. Hij bleef toen wel eens slapen op zijn werk, in een vrachtauto. “Dat was *muy feo*”, zegt hij, heel lelijk, hij sliep veel liever thuis.

7 Ziek

Bielka: “Heel mijn leven was mijn moeder vrolijk, mooi, vocht voor haar kinderen. En opeens werd zij ziek, en veranderde zij in een vrouw zonder mooi lichaam. Haar lichaam leek wel dat van een kind.” Nog steeds kunnen de kinderen niet begrijpen wat er is gebeurd. Je moeder, zo maar, opeens, ernstig ziek. En dan sterft ze. Bielka: “De verandering ging heel snel, in minder dan één jaar. Ineens was ze niet meer elegant, dat zie je ook op de foto’s van Piet.” Margina kan zich nog veel herinneren van de ziekte en het sterven van Ivania, al was zij toen nog klein, negen jaar oud. Zij droomt er ook van, dikwijls met nachtmerries. Zij mist haar moeder heel erg. “Het ging allemaal heel vlug, in een paar maanden maar. Ze was zo mooi, en in korte tijd werd ze zo dun als een baby’tje.” Ook Margina hielp haar moeder die laatste weken, als zij een *jugo* wilde drinken, of met eten want dat ging steeds moeilijker.

Myopie

Bij Ivania valt haar oogziekte het duidelijkst op. In een van haar brieven, eind jaren negentig, schrijft zij over een bezoek aan het ziekenhuis. “Zij vertelden mij dat ik aan een ernstige oogziekte lijdt. Daarvoor hebben zij mij een behandeling gegeven. Ik moet een speciale bril dragen, zonder kan ik blind worden. Maar die bril vind je niet in Nicaragua, of ze zijn heel duur. Wat kan ik doen anders dan mijn lot in de handen van God leggen en hopen op zijn goede wil.” Meer details geeft zij niet.

Nierziekte

Zij schrijft ook over andere kwalen die zij had. Zo had zij het 'n keer over een ernstige allergie, en over een te lage bloeddruk. Maar er zijn geen aanwijzingen dat dat blijvend ernstige beperkingen gaf.

Ivania was, denken de kinderen, altijd heel gezond geweest. Natuurlijk, die oogziekte, dat was duidelijk. En ook dat het erger werd. Maar daar ga je toch niet aan dood? Julia en Flor hebben die periode van de laatste zes maanden van dichtbij meegemaakt. Zij hadden ook deel aan de verzorging van Ivania. Want zij had injecties nodig. Omdat er geen thuiszorg was, en beiden enige ervaring hebben met verpleging, hielpen zij. Flor heeft begrepen dat het de nieren van Ivania waren. Die werkten niet meer goed. Julia beaamt dat. Volgens haar was bij een eerder onderzoek in een ziekenhuis vastgesteld dat één nier heel klein was geworden en de andere geïnfecteerd was. Daarvoor werden toen medicijnen voorgeschreven, die zij kreeg via injecties.

Dat kan zeker kloppen. Al in de jaren negentig, blijkt uit haar brieven aan Piet, had zij last van haar nieren. Zij is daarvoor onderzocht, onduidelijk is of zij daar echt voor behandeld is. Ook daarna schrijft zij over ziekenhuisbezoek (“drie keer”) omdat haar nieren geïnfecteerd waren, waardoor zij koortsig was. Bij een van die onderzoeken vond men trouwens ook ontstekingen in haar eierstokken.

Volgens Pedro had haar ziekte te maken met de ruzie die aanleiding was om een tijdje bij oma Victoria te gaan wonen. “Toen wij terugkwamen werd zij erg ziek. Dat kwam omdat zij haar op de buik hadden geslagen, bij die ruzie. Mijn moeder kon niet meer eten. Wel drinken. En zij werd steeds magerder. Dat ging heel snel.” Victoria denkt hetzelfde: “Zij werd hard geslagen en verloor een nier. Zij heeft

mij toen gebeld, en ik ben haar en de kinderen gaan halen en heb ze hier naartoe gebracht. Mijn huis is klein maar ik zei toch: 'Jij gaat met mij mee.' Terwijl zij hier woonde, ging zij toch iedere dag werken."

Doodsoorzaak

Teodoro weet dat zij op het laatst ook problemen met haar longen had. Hij wijt dat aan ondervoeding. "Volgens mij was de doodsoorzaak ondervoeding. En dus ook de ondervoeding van de longen." Had zij ook problemen met de nieren? "Daar hebben ze mij niets van gezegd. Wel van ondervoeding in de eerste graad, dat zeiden ze mij. En daarna dus de longen." Die laatste dag in het ziekenhuis heeft Teodoro nog met de artsen gesproken: "Zij legden mij uit dat de longen het hadden begeven. 'En de longen geven zuurstof aan de hersenen. En dat is gestopt. Dat haar hart nog werkt komt door de zuurstof die wij haar geven.' Daarbij zeiden zij: 'De mens wordt geboren en gaat dood.'" Teodoro voegt er aan toe: "Er zijn mensen die geloven dat een buur haar met bovennatuurlijke dingen iets slechts heeft aangedaan. Er zijn er die dat geloven. Ik ga uit van wat de dokter tegen mij heeft gezegd."

Julia: "Op een gegeven moment kon zij niet meer eten en drinken. Zij wilde niet worden opgenomen in het ziekenhuis. Dat droeg bij aan haar dood. En omdat zij niet dronk droogden haar nieren uit. Maar wij weten dus niet precies wat alles veroorzaakte."

Gezien het werk van Ivania en het gevaar van sexueel overdraagbare ziektes daarbij, en ook als je de foto's van Piet ziet van de laatste keer dat hij haar gezien heeft, dan denk je al gauw aan aids. Verschijnselen als slechte nieren en longen, en vermagering, wijzen daar ook op. Volgens Teodoro klopt dat niet. "Zij spaarde eten uit haar mond want haar grootste zorg was dat de kinderen konden eten. Daardoor is zij zwaar ondervoed geraakt, heeft weerstand verloren, en daar kwam dan

van alles bij. “Volgens Julia is in het Alemàn-ziekenhuis vastgesteld dat zij geen aids had. “Ze hebben alles onderzocht, bloed, urine, alles, en dat heeft geen duidelijke verklaring opgeleverd.” Zij heeft ook kort de akte van overlijden kunnen zien die door de familie van Victoria werd meegenomen. Daarop staat, meent zij zich te herinneren, dat het “dood door onbekende oorzaak” was. Bielka: “Een van de tantes, die zelf verpleegster is, nam de papieren snel mee. Want de doodsoorzaak is iets triests, iets dat voor de kinderen te zwaar zou kunnen zijn. Ze wilden ons, de kinderen, niet verder belasten.” Nu zijn de kinderen volwassen en dus zouden zij de papieren kunnen krijgen van het ziekenhuis. Dat is niet gelukt, in het ziekenhuis wordt gezegd dat zij in het archief niet te vinden zijn. Ook voor hen blijft de doodsoorzaak dus onduidelijk.

Sterven

Piet was sinds het bezoek met zijn zoon Sander in 2001 enkele jaren niet meer bij Ivania en haar familie op bezoek geweest. In 2006 kwam hij kort vóór haar overlijden bij hen. Hij trof haar doodziek aan. In die tussenliggende jaren was er soms briefcontact en Piet stuurde soms geld. Bij dit bezoek van Piet zei Ivania dat zij zeven à acht weken ziek was. Dit was de laatste keer dat Piet haar levend aantrof. Er werd niet gepraat over wat zij had. Ivania was toen goed bij bewustzijn, ze maakte grapjes, maar ze kon niets meer. Toen Piet wegging zei ze dat ze bang was dat de kinderen alleen achter zouden blijven. Piet zei toen “onzinnige dingen” als: “Volgens mij word jij beter”. “Zij zei tegen mij dat ze bang was. ‘Waarvoor?’ zei ik. ‘Dat ik ga sterven.’ En enkele dagen later was ze dood.”

Pedro: “Mijn moeder wist dat zij ging sterven. Een keer ’s nachts lag zij te huilen, te huilen! Mijn broer en ik zijn naar haar toe gegaan. Zij vertelde toen dat zij ging sterven. Wij vroegen wat er aan de hand was? En zij bleef maar huilen. Zij zei tegen mij dat zij zich veel zorgen maakte.

Zij was er zeker van dat zij ging sterven. Zij zei dat ik goed voor mijzelf moest zorgen, dat ik werk had. Zij vroeg mij wat ik zou gaan doen als zij dood was. Ik zei dat ik mijzelf dan zou doodmaken. Maar dat heb ik niet gedaan. Ik vecht door. Julia en Flor hebben mij advies gegeven. Er was een moment dat ik met haar dood zou willen gaan. Maar ik begrijp dat het leven nu eenmaal zo is. Mijn moeder was een echte strijder, vocht voor alles. Zij gaf alles.”

Op die dag in oktober 2006 besloot Dorlan dat het te erg werd, en dat zijn moeder naar het ziekenhuis moest. Met een taxi brachten Dorlan, Bielka en Julia Ivania naar het ziekenhuis. Dorlan en Bielka bleven bij haar. Julia ging naar huis. Wel zei zij ze dat ze haar moesten bellen als ze haar nodig hadden. Bielka vindt het nog steeds een goede beslissing om haar moeder naar het ziekenhuis te brengen. Anders was zij thuis gestorven, en in het ziekenhuis werd zij goed verzorgd.

Dorlan: “Ik bleef bij mijn mama, Bielka in de wachtkamer. Wij bleven om de beurt bij mijn moeder, ik de nacht, Bielka de dag. Ik wilde even naar huis gaan, maar toen riep Bielka mij om te blijven. Zij kon haar ook niet helpen om naar de WC te gaan, te wassen en zo. Zij was daar niet sterk genoeg voor. Zij troostte mijn moeder.” Praten met hun moeder kon niet meer, maar er was wel contact. “Mijn moeder was bij bewustzijn en keek naar ons maar zij kon niet praten.”

Toen stierf zij. Julia: “Ik kwam bij haar, die laatste avond, om ongeveer 9 uur. Zij was aangesloten op het beademingsapparaat. Ik zei tegen haar: ‘*Negra*, wat gebeurt er toch allemaal met jou?’ En terwijl ik met haar praatte stierf zij, het apparaat begon te piepen. Ze hebben haar nog een elektroshock gegeven, maar zij kwam niet terug. Ik bleef tegen haar praten, ze gaven haar nog een shock, maar dat haalde niets uit.”

XIII Armoede en ongelijkheid nú

Nicaragua heeft een zeer jonge bevolking. In 2010 was de helft van de bevolking jonger dan tweeëntwintig jaar, in vergelijking met Nederland bijna een omgekeerde bevolkingspiramide. Er is rond 2010 in samenwerking met de Verenigde Naties onderzoek gedaan naar de positie en perspectieven van de Nicaraguaanse jeugd. Uitgangspunt hierbij was en is de voortgaande armoede van de Nicaraguaanse bevolking. Op de wereldranglijst van 187 landen staat Nicaragua gemeten aan de graad van menselijke ontwikkeling op plaats 122. Het behoort duidelijk tot de armere landen. Op twee van de terreinen die bij de meting van menselijke ontwikkeling worden meegeteld heeft de bevolking van Nicaragua in vergelijking met 1980 een duidelijke vooruitgang geboekt: Hogere levensverwachting, en meer deelname aan het onderwijs. Daarentegen is in de jaren tachtig en negentig het inkomen per hoofd van de bevolking flink gedaald. Sinds 2000 herstelt zich dat tot bijna het nivo van 1980.

Uit verschillende bronnen blijkt dat de bevolking van Nicaragua te maken heeft met een zeer ongelijke verdeling van inkomens. De tien procent rijksten van de Nicaraguaanse bevolking hebben een gezamenlijk inkomen dat 31 maal zo groot is als het gezamenlijk inkomen van de tien procent armsten van de bevolking. Wel blijkt die ongelijkheid enigszins te verminderen. Dat laatste neemt niet weg dat Nicaragua in vergelijking met andere landen een hoge ongelijkheid kent: van de 153 landen waarvan gegevens bekend zijn, staat Nicaragua op plaats 64. Ter vergelijking: Nederland met een lagere ongelijkheid staat op plaats 129. *Save the Children* wijst er in een recentelijk verschenen rapport op dat een hoge ongelijkheid van inkomens een grote belemmering is voor kinderen om vooruit te komen omdat zij daarmee niet kunnen beschikken over een goede startpositie, zeker in vergelijking met andere kinderen. *Save the Children* bepleit dan ook om niet alleen de armoede te bestrijden maar ook de ongelijkheid.

8 Ivania's kinderen

Hecht stel

Hoe is het vijf en een half jaar later, anno 2012, met Ivania's kinderen? Zij zijn bij elkaar, het is nog steeds één gezin. Ouder geworden, zijn drie van hen, hoewel nog jong, geen kinderen meer. Dorlan, de oudste, is hoofd van het gezin en regelt veel. Hij wordt dit jaar twee en twintig jaar. Bielka is drie jaar jonger en met Dorlan het meest verantwoordelijk voor het vijftal. Pedro is nu achttien jaar oud. Hij is, zeker in vergelijking met zijn Nederlandse leeftijdgenoten, geen jongen meer, integendeel. Daaraan zal niet vreemd zijn dat hij nu al zo'n zeven á acht jaar als arbeider werkt. Hij is van allen het langst en het meest aaneengesloten kostwinner. Margina is net vijftien jaar geworden. Zij is in vergelijking met haar Nicaraguaanse leeftijdgenoten groot. Nog niet volwassen maar de pubertijd al jong bijna gepasseerd. En dan Samantha, zij is bijna acht jaar oud. Zij zit op de basisschool en is als enige van het stel nog echt kind. Bielka heeft voor Samantha duidelijk de moederrol overgenomen. Zij brengt haar meestal naar school en haalt haar op. Als wij vertrekken voor een dag naar het strand, dan komt Bielka, die niet meegaat, Samanthas haar en vraagt haar zoals vele moeders: "Zul je lief zijn vandaag en je goed gedragen?" Ook de andere kinderen moederen en vaderen mee.

De vijf zijn niet meer alleen. In april 2012 krijgt Bielka een baby, een meisje. Het is een mooi en gezond kindje geworden, haar naam is Lilsaint. De vader, Javier, komt regelmatig kijken, is ook bij de bevalling. Hij heeft meer kinderen, en komt niet met Bielka samenwonen. Maar hij blijkt zich medeverantwoordelijk te voelen voor het nieuwe kind. En Pedro heeft een vriendin, Dominga, net als Pedro achttien jaar oud. Zij woont nu samen met Pedro, dus in hetzelfde huisje, en is in april

2012 ook hoogzwanger. Ook die bevalling is inmiddels goed verlopen, het dochtertje heet Nelly, en is ook gezond en mooi. Nu wonen zij dus met acht mensen in de woning van Ivania.

Het is een mooi stel. Bijna alle kinderen hebben duidelijk trekken van Ivania. En het is ook een hecht stel, dat wordt door mensen als Julia en Teodoro bevestigd. Het is bekend dat het dikwijls gespannen heeft tussen de kinderen. Er worden soms flinke ruzies uitgevochten. Dat kan moeilijk anders, zegt Teodoro, met zijn vijven in één kleine woning, zonder een moeder of vader, en ook nog op een *“edad bien crítica”*, zoals Teodoro dat noemt, de moeilijke leeftijd van pubers als de hormonen flink opspelen. Bovendien moet steeds maar weer blijken of er geld binnenkomt, het leven blijft heel onzeker. Maar zij bleven en blijven bij elkaar, steeds weer komt het goed.

XIV Armoede belemmering voor jongeren

Veel jonge Nicaraguanen ervaren de armoede als de belangrijkste belemmering in hun leven. De sociaaleconomische omstandigheden beperken hun mogelijkheden om vooruit te komen. Uitgaande van de geldswaarde van hun consumptie werd 42,5 % van de totale bevolking van 2009 gerekend tot de “monetair” armen, die dus over onvoldoende inkomen beschikken om aan essentiële basisbehoeften (als voedsel, huisvesting, vervoer, onderwijs, gezondheid, kleding en dagelijks nodige huishoudelijke gebruiksvoorwerpen) te voldoen. Van hen behoorde 14,8 % tot de extreem armen omdat zij over te weinig geld voor voldoende voedsel beschikten. De gegevens over 2009 laten een duidelijke verbetering zien ten opzichte van 2001 en zeker van 2005. Voor de jongeren (leeftijd 13-29 jaar) liggen deze cijfers iets hoger. Wordt echter gekeken naar een aantal concrete levensomstandigheden (onderwijs, werk, gezondheid en bepaalde gezinsomstandigheden), de zogenaamde multidimensionele armoede, dan staan deze jongeren er nog slechter voor. Want dan blijkt 49,3 % van hen tot de armen gerekend te moeten worden. Overigens is ook wat dat aangaat sprake van verbetering. In 2001 was dat nog 57,6 en in 2005: 53,2 %. De jongeren in de rurale gebieden staan er slechter voor dan die in de steden, reden waarom veel rurale jongeren vertrekken naar de stad of zelfs naar het buitenland. Hoe dan ook, de startpositie om vooruit te komen van veel jongeren in Nicaragua is niet zo best.

Hay que seguir adelante

Dat is wat Margina het duidelijkst is bijgebleven van haar moeder. Dat zei zij dikwijls tegen haar kinderen: “Wij moeten dóór!” Of, zoals Pedro al zei: “Ik vecht door. Ik begrijp dat het leven nu eenmaal zo is.” Dus niet bij de pakken neerzitten. Dat lijkt wel het devies geworden. Alle vijf stralen dat uit. Het is moeilijk allemaal maar toch: aanpakken. Zij hebben het tot nu toe gered onder omstandigheden die bepaald niet gemakkelijk zijn. Want de oudste, Dorlan, was ook pas zestien toen Ivania stierf. Hij en de andere kinderen kregen het toch maar te doen om te overleven. Er kwam wel eens wat hulp. Een enkele keer kwam een oom helpen bij de aanpassing van de indeling van het huisje. Verder komt *mamá* Victoria langs, bijvoorbeeld als zij naar het ziekenhuis moet. En de kinderen kunnen haar altijd bellen. Margina en Samantha zijn ook korte tijd bij haar in huis geweest, vermoedelijk omdat het in hun eigen huis spande. Zij zijn maar kort bij oma Victoria gebleven vanwege haar drinken. *Papá* Teodoro woont intussen al zo'n tien jaar in Diriamba. Hij komt ook wel eens langs en blijft dan slapen. Maar zijn bemoeienis is toch vooral op afstand. Ook hij kan altijd gebeld worden als het echt nodig was. Maar ja, zegt Bielka, hij wordt ook ouder en het is een hele reis voor hem.

Buurvrouwen Julia en Flor houden een oogje in het zeil en helpen als het echt nodig is. Julia let vooral op Margina, die in de “gevaarlijke” leeftijd is. “Ik zeg tegen haar dat zij moet opletten. En dat zij deze *cadena* moet breken. Haar moeder moest het doen uit nood, zij niet.” Wat Julia betreft zal geen van de meiden het werk moeten gaan doen dat Ivania deed. Margina zegt daar zelf over: “Je moet kiezen, de goede weg of de slechte weg. Ik kies voor de goede weg, dus niet die van de bandieten.”

Één keer per jaar krijgen de kinderen hulp via de Canadese tak van *Save the Children*. Margina krijgt dan een bon waarmee voedsel of kleren of andere benodigdheden gekocht kunnen worden. Dat is

geregeld via de school van Margina. Samantha krijgt dat niet want het mag maar voor één kind per gezin. Verder doen zich nu en dan heel kritische omstandigheden voor. En dan wordt soms de hulp van Piet ingeroepen.

XV Werk voor jongeren

Die slechte startpositie zie je ook als het gaat om werk voor deze jongeren. Ondanks verbeteringen in de werkgelegenheid gedurende de laatste jaren, was in 2008 (laatste jaar van beschikbaarheid van deze gegevens) ruim 40 % van deze jongeren geheel of gedeeltelijk werkloos. Daarbij werkte bijna 60 % van hen, als zij werk hadden, in de informele sector. En 73 % had geen volwaardig werk, er werd niet voldaan aan vereisten als maximaal aantal uren werkzaam, een schriftelijk arbeidscontract, sociale zekerheid, vast loon, en een loon op minstens het voorgeschreven minimumloon. Ook hierbij geldt dat de omstandigheden in de steden beter zijn dan in de rurale streken.

Inkomsten

De kinderen van Ivania krijgen dus wel wat hulp maar niet structureel en zeer bescheiden. Zij moeten vooral zichzelf redden, voor hun eigen inkomen zorgen. Het meest regelmatige inkomen komt van de arbeid van Dorlan en Pedro. Beiden werken in april 2012 bij een klein metaalbedrijf, Dorlan in hun eigen straat en Pedro in Tipitapa. Daar knippen en verbuigen zij betonijzers voor gebruik in de bouw. Het is ongeschoold werk dat zij geleerd hebben van een supervisor. Zij werken vijf dagen per week, acht uur per dag, op stukloon. Het is zwaar werk. Per minuut maken zij 40 tot 60 bewegingen waarbij ze met heel hun lichaam kracht moeten zetten. Hoe zullen die lichamen en vooral die gewrichten er over 20 jaar uit zien? Dorlan drinkt regelmatig een oppepdrankje. Zonder dat is hij, zegt hij, te moe om te werken.

Als er voor de hele dag werk is, verdienen zij ieder ongeveer honderd en veertig Cordoba per dag, omgerekend ongeveer vier Euro vijftig, Pedro iets meer, Dorlan iets minder. Bielka: “Dorlan kan daar blijven werken ondanks de problemen met zijn ogen. Hij kan ook een voorschot op zijn loon krijgen als dat nodig is.” Het werk is niet zeker. De baan van Pedro hield in diezelfde maand april van 2012 op en het was onzeker of hij ander werk zou vinden. Ook is vaak onzeker of men de volle dag kan werken, soms is er maar werk voor enkele uren. Een andere en wel regelmatige inkomstenbron is de huur van het oude huisje; twaalfhonderd Cordoba per maand, ongeveer 41 Euro. Volgens Bielka wordt de huuropbrengst gebruikt voor het afbetalen van een oude schuld en voor licht en water.

Hoe dan ook, de kinderen van Ivania vertonen wat inkomen en werk aangaat veel overeenkomsten met de vele andere arme jongeren van Nicaragua.

Alles bijeen genomen en optimistisch gerekend (volledige werkdagen en werkweken), moeten de kinderen, met acht personen, rondkomen van zo'n 6.800 Cordoba per maand, omgerekend ruim 230 Euro. Dat betekent voor acht personen, per dag per persoon ongeveer 95 Eurocent. Optimistisch gerekend, want baanzekerheid is er niet en WW, ziektegeld, WIA en Bijstand evenmin, en de bestemming van de huuropbrengst onduidelijk. Daar komen verdiensten van Bielka en Margina bij, zoals catering, bijles geven, op kinderen passen en loten verkopen. Dan is er nog de hulp van *Save the Children* en van Piet. Maar al die verdiensten zijn zeer incidenteel en bescheiden, zij compenseren niet het verval van inkomen als een van de twee mannen geen of te weinig werk heeft. Kortom, financiële armoede, ondanks dat zij gratis wonen. Dat betekent dus uiterst zuinig aan doen. Als Piet wat geld achterlaat om de verjaardag van Margina te vieren, dan wordt beslist om daarmee een ventilator te kopen voor de hoogzwangere Bielka. En als wij ons voorbereiden voor een dag naar het strand, dan wordt afgesproken om zelf eten te koken om mee te nemen. Teodoro: "*Somos todos economistas*", wij zijn allemaal economen.

Hun startpositie op de arbeidsmarkt is niet best. Dorlan en Pedro hebben als gezegd beide de basisschool niet kunnen afmaken. Het is de vraag of dat er ooit van komt. Want 's avonds en in het weekeinde zijn zij te moe. Pedro: "Ik zie geen toekomst. Ik leef van dag tot dag. Ik weet niet wat ik anders kan doen, steeds maar hetzelfde werk. Ik zie geen andere toekomst." "Misschien kun jij in de toekomst eens als supervisor werken." Pedro: "Maar zonder diploma van de *secundaria* kun je niets doen. Ik weet wel veel maar met mijn vierde graad van de *primaria* heb ik niet veel. Het enige dat overblijft is werken." Wat dat aangaat zouden Bielka, Margina en Samantha een betere startpositie kunnen hebben. Zij hebben meer perspectieven om ook de *secundaria* af te maken. Hoewel, een rapport van de Verenigde Naties geeft aan dat er in Nicaragua inmiddels meer werkloosheid is onder hoger opgeleiden dan onder degenen met weinig opleiding.

Wonen nú

De kinderen van Ivania wonen nog steeds in het huisje waar zij met hun moeder woonden. Dat heeft een oppervlakte van ongeveer 25 m². Binnenshuis is er geen aansluiting op de waterleiding, wel buiten op de binnenplaats. Daar bevinden zich ook een douchehok en een toilet. Beiden hebben geen dak en evenmin een deur, ter afscherming is er een losse golfplaat respectievelijk een gordijn. Zowel douche als toilet hebben zelf geen aansluiting op de waterleiding. Als er gedoucht gaat worden, neemt de gebruiker een emmer met water en een klein waterbakje mee naar binnen. De WC wordt doorgespoeld met een bak met water. De watertoevoer is betrekkelijk onregelmatig. Vandaar dat er nogal wat tonnen en emmers staan: zo gauw er weer water is, worden die bijgevuld. Douche en WC zijn wel aangesloten op de riolering.

Binnenshuis zijn er geen muren, geen aparte kamertjes. Voor afscheidingen worden grote triplex platen gebruikt. Er is dus weinig privacy. Het voordeel van deze platen is wel dat de indeling van het huis in slaapplekken betrekkelijk gemakkelijk aangepast kan worden aan veranderende behoeften. Er is binnenshuis geen gemeenschappelijke ruimte vergelijkbaar met een huiskamer. Bijna alle ruimte gaat op aan slaapplekken. De binnenplaats, in de openlucht dus, is waar de kinderen eten, met elkaar zijn en bezoek ontvangen, onder de grote en vruchtbare mangoboom. Er zijn geen zitmeubelen, op drie gammele stoelen en een restant van een stapelbed na. Gekookt wordt er ook buiten op de binnenplaats. Tegen het huisje aan is een golfplaten afdakje gemaakt, daaronder wordt op een houtvuurtje gekookt, zoals in meer huizen in de buurt. De kinderen weten op dit vuurtje een lekkere maaltijd te bereiden, als er tenminste geld voor is.

Op de binnenplaats is ook een betonnen afscheiding waar oorspronkelijk de vechthanen van Teodoro huisden. Nu zitten daar twee hondjes.

Het huis is aangesloten op het elektriciteitsnet. Binnen hangt er één lamp, een peertje. Het is voorgekomen dat de elektriciteit werd afgesloten vanwege wanbetaling. Maar er zijn klussers in de buurt om dat ongedaan te maken. Binnen staat ook een kleine tv die in zeer slechte staat is. Het geluid werkt niet maar het tv-geluid blijkt ook opgevangen te kunnen worden via een radiootje. Op het dak staat een zelfgemaakte tv-antenne.

Inmiddels wonen er als gezegd acht personen in dit huisje: de vijf kinderen van Ivania, de in 2012 geboren Lilsaint, Pedro's vriendin Dominga en hun eveneens in 2012 geboren Nelly.

Buurt

De straat buiten is recht en breed, resultaat van de indelingen die de gemeente heeft gemaakt. Lang was er geen straatverlichting. De weg was van verharde aarde, wat natuurlijk de nodige vervuiling gaf bij zware regen of langdurige droogte; buitenspelende kinderen werden al snel vies. Sinds een jaar of vier is de straat geplaveid en is er straatverlichting. Buurtbewoners zitten graag buiten aan de straat, er hangt een dorps sfeer. Zij lopen ook gemakkelijk bij elkaar binnen. De directe omgeving van het huisje van de kinderen van Ivania is betrekkelijk veilig, het is geen criminele buurt. Wel wordt er gewaarschuwd voor een iets verder gelegen gedeelte. Als je als buitenlander met de taxi richting deze buurt gaat wordt trouwens in veel gevallen iets gezegd als: "Zou je dat wel doen?", grotendeels ten onrechte. In de wijk zelf is geen busverbinding, wel enkele blokken verder, aan de bekende drukke verkeersweg *Carrera Norte*, waar ook veel taxi's te vinden zijn. Binnen de wijk zijn er fietstaxi's. In de buurt zijn verschillende buurtwinkeltjes en iets verderop is een supermarkt. Er zijn ook veel werkplaatsen in de buurt, typische verschijnselen van een informele economie.

In de buurt is een klein gezondheidscentrum waar Bielke en Dominga in 2012 tijdens de zwangerschap voor controle naartoe gingen. In nood kan de gezondheidszorgster aan huis komen. Er worden in deze wijk ook verschillende communale activiteiten ondernomen, zoals een campagne tegen seksueel geweld. Verder zijn er meerdere religieuze gebouwen in de buurt, van meerdere christelijke groeperingen, op straat is veel religieus gezang te horen, en luidruchtige predicaties.

Van de spanning in de buurt toen Ivania nog leefde is weinig meer te merken. Volgens Bielka komt dat ook omdat zij meer op zichzelf leven, “wij zijn liever onder elkaar.” Dorlan en Bielka zeggen allebei dat zij niet veel vrienden hebben. Dorlan: “Op straat groeten wij elkaar, maken soms een babbeltje. Ik heb geen echte vrienden, ik leef wat op mijzelf. Ik ben niet zoals Pedro, die veel vrienden heeft waar hij veel mee optrekt.” Maar Dorlan woont graag in deze buurt: “Ik houd van deze *barrio*, ik woon hier al 21 jaar.” Ook Margina heeft veel vrienden en vriendinnen in de buurt die ook dikwijls langskomen. En Samantha speelt veel buitenshuis.

Dorlan is de enige die een kerk bezoekt, die van de Baptisten in de buurt. Hij is geen lid. “Nee, ik bezoek die wel. Ik ben niet gedoopt. Het helpt mij, want ik leer de bijbel kennen. Ik ga er graag naartoe. Het geeft mij wat rust. Ik bestudeer de bijbel en dat maakt mij rustig. Als ik verdrietig ben of zo, dan ga ik naar de kerk, dan bidden wij, en dat helpt. God helpt. Het geeft vrede.”

Afscheid?

Zeker de vier oudste kinderen hebben de laatste dagen van Ivania en het afscheid nog scherp voor ogen. Het is alsof zij er nog midden in zitten, zo levendig zijn de herinneringen. Dorlan: “Het is net een film

in mijn hoofd, dat ik alles weer zie.” Margina droomt regelmatig van Ivania en heeft nachtmerries. “Ik ben bang voor dronkaards, bandieten, verslaafden. Ik droom dat ik hard loop, op zoek naar mijn moeder, en loop dan steeds tegen muren op.” Volgens Margina hebben de andere kinderen ook last van dromen.

In het huisje hangt een grote foto van Ivania gemaakt door Piet en door een voormalig vriendje van Bielka versierd met bloemmotieven. Op verschillende plaatsen aan de muur staat in grote letters Ivanias naam geschreven evenals die van haar kinderen. Foto’s van haar en van kinderfeestjes worden gekoesterd. Dorlan: “Ik mis haar heel erg. Ik weet dat ik door moet, ik ga leven en werken en zo, maar de herinnering aan haar zal altijd blijven.”

Bijlagen

Woordenlijst

asalto — overval

asistencialismo — afhankelijkheid van hulpgevers

barrio — buurt

cadena — keten

camioneta — kleine vrachtwagen

caramelos — snoepjes

cuadro — blok in een woonbuurt

jugo — vruchtensap

luchadora — strijdvaardig

patio — binnenplaats

pelota — balspel

piñata — spel op verjaarspartij waarbij pop gevuld met snoep opengeslagen wordt

pleitaba — onruststoker

primaria — lagere school

Rifa — loterij

secundaria — middelbare school

testimonio — getuigschrift

Enkele gebruikte schriftelijke bronnen

Index Mundi: *GINI index - Country Ranking*. <http://www.indexmundi.com/facts/indicators/SI.POV.GINI/rankings>. Download 27 november 2012

Kar, Dev: *Illicit Financial Flows from the Least Developed Countries: 1990–2008*. New York, 2011, UNDP

Keune, Lou: *The myth of development aid*. In: Matti Kohonen en Francine Mestrum, ed.: *Tax Justice - Putting Global Inequality on the Agenda*, (Pluto Press, 2009, London) pag. 189-204

PNUD: *El Desarrollo Humano en Nicaragua 2000 - Equidad para superar la vulnerabilidad*. Managua, 2000, PNUD

PNUD: *Informe Nacional sobre Desarrollo Humano 2011: Las juventudes construyendo Nicaragua*. Managua, 2011, PNUD

Save the Children: *Born Equal – How reducing inequality could give our children a better future*. London, 2012, Save the Fund 2012

UNDP: *Human Development Report 2011 - Sustainability and Equity: A Better Future for All. – Nicaragua - HDI values and rank changes in the 2011 Human Development Report*. <http://hdrstats.undp.org/images/explanations/NIC.pdf>. Download 27 november 2012

Vargas, Oscar-René: *Despues del CAFTA, Que?*. Managua, 2007, PAVSA

Zeekinderen: *Onderwijs gratis in Nicaragua?* http://zeekinderen.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=14&Itemid=27. Download 27 november 2012

Colofon

Tekst: Lou Keune

Fotografie: Piet den Blanken

Opmaak: Daniel Hentschel www.danibal.nl

Ontleend aan het eerder verschenen boek *Ivania Brooks Torres 1973-2006*, Papieren Tijger, oktober 2013

Dit is een uitgave van Platform Duurzame en Solidaire Economie

<http://platformdse.org/>

